

Силабус освітнього компонента
Програма навчальної дисципліни

ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Шифр та назва спеціальності

183-Технології захисту навколишнього середовища

Спеціалізація

-

Освітня програма

Технології захисту навколишнього середовища

Рівень освіти

Перший (бакалаврський)

Семестр

7

Інститут

ІНІ Економіки, менеджменту і міжнародного бізнесу

Кафедра

Економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин (202)

Тип дисципліни

Спеціальна (фахова)

Форма навчання

Денна, заочна

Мова викладання

Українська, англійська

Викладачі, розробники

Кучіна Світлана Едуардівна

Kuchina.Svitlana@khpі.edu.ua

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин

Авторка та співавторка понад 100 наукових та методичних публікацій.

[Детальніше про викладача на сайті кафедри](#)

Загальна інформація**Анотація**

Дисципліна «Економіка природокористування» розглядає теоретико-методологічні засади економіки довкілля та природних ресурсів як науки, сутність та складові економічного механізму природокористування, розкрито зміст та завдання стимулювання раціонального природокористування, охарактеризовано систему фінансування природоохоронної діяльності

Мета та цілі дисципліни

Формування знань студентів у галузі управління раціональним використанням природних ресурсів і охорони навколишнього середовища, соціально-економічних аспектів природокористування та природоохоронного законодавства, надбання практичних навичок в економічній оцінці природних ресурсів, ефективності впровадження природоохоронних заходів та оцінці економічного збитку, що утворюється внаслідок забруднення довкілля; формування у студентів наукового світогляду і здатності до економічного мислення.

Формат занять

Лекції, практичні заняття, консультації. Розрахункове завдання. Підсумковий контроль – іспит.

Компетентності

ЗК-2 Знання і критичне розуміння предметної області та професійної діяльності
СК-5. Здатність до розробки методів і технологій поводження з відходами та їх рециклінгу.

Результати навчання

РН-4. Обґрунтовувати природозахисні технології, базуючись на розумінні механізмів впливу людини на навколишнє середовище і процесів, що відбуваються у ньому.
РН-13. Вміти застосовувати основні закономірності безпечних, ресурсоефективних і екологічно дружніх технологій в управлінні природоохоронною діяльністю, в тому числі, через системи екологічного керування відповідно міжнародним стандартам

Обсяг дисципліни

Загальний обсяг дисципліни 150 год. (5 кредитів ECTS): лекції – 32 год., практичні заняття – 32 год., самостійна робота – 86 год.

Передумови вивчення дисципліни (пререквізити)

Для успішного проходження курсу необхідно мати знання та практичні навички з наступних дисциплін: "Організація та управління в природоохоронній діяльності".

Особливості дисципліни, методи та технології навчання

Лекції проводяться з використанням інформаційних технологій. На практичних заняттях використовується проєктний підхід до навчання, ігрові методи, передбачає розгляд проблемних ситуацій у процесі вивчення навчального матеріалу. Навчальні матеріали доступні здобувачам вищої освіти в електронному репозиторії Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (eNTUKhPIIR), на електронних ресурсах кафедри та в Teams

Програма навчальної дисципліни

Навчальні заняття

Лекції

Теми лекцій	Кількість годин
Тема 1. Економіка природокористування як наука. Поняття про природокористування. Предмет, завдання та функції курсу «Економіка природокористування». Природокористування як форма взаємодії виробництва та навколишнього середовища. Принципи та види природокористування в умовах ринкових відносин.	2
Тема 2. Природні ресурси і їх економічна оцінка. Природні ресурси як фактор соціально-економічного розвитку та складова національного багатства. Необхідність та сутність економічної оцінки природних ресурсів, її об'єкти та критерії. Методичні підходи до оцінювання природних ресурсів. Особливості економічної оцінки різних природних ресурсів.	2
Тема 3. Управління природокористування і охороною довкілля. Інституціональний механізм управління природокористуванням. Функції, права та повноваження управлінських структур у сфері природокористування. Регіональні проблеми організації і управління використанням природних ресурсів і охороною довкілля.	3

Тема 4. Економічна оцінка впливу людини на довкілля. Сутність економічного збитку від забруднення та деградації навколишнього природного середовища. Методичні засади оцінки економічного збитку від забруднення довкілля. Особливості оцінки та запобігання економічних збитків в окремих секторах природно-ресурсної сфери.	4
Тема 5. Економічна ефективність охорони довкілля. Поняття і зміст ефективності. Вибір інструментарію розрахунку еколого-економічної ефективності. Показники еколого-економічної ефективності.	3
Тема 6. Економічний механізм раціонального природокористування. Економічний механізм і еколого-економічні інструменти. Еколого-економічні інструменти: принципи формування і механізми дії. Форми еколого-економічних інструментів. Ринкові механізми регулювання природокористування. Ефективність економічного механізму екологічного регулювання.	3
Тема 7. Екологічний менеджмент. Державне управління природокористуванням в Україні. Екологічний менеджмент на підприємстві. Впровадження системи екологічного менеджменту на підприємстві.	2
Тема 8. Екологічний маркетинг. Концепція екологічного маркетингу. Екологічні потреби. Екологічні товари. Стимулювання екологічного попиту.	2
Тема 9. Екологічний облік, аудит і страхування на підприємстві. Загальні вимоги до системи екологічного обліку на підприємстві. Екологічний облік і реформування традиційної системи обліку на підприємстві. Екологічний аудит і міжнародні стандарти. Екологічне страхування та його особливості.	3
Тема 10. Екологізація економіки Поняття та оцінка рівня екологізації економіки. Механізми екологізації економіки. Управління процесами екологізації.	2
Тема 11. Сталий розвиток та принципи його реалізації. Зміст поняття стійкого розвитку Підходи до розуміння поняття стійкого розвитку. Напрями та інструментарій розв'язання проблем стійкого розвитку. Показники та індикатори стійкого розвитку.	3
Тема 12. Міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля. Міжнародне співробітництво у сфері охорони довкілля. Інституціональна база реалізації екологічних та природно-ресурсних глобальних стратегій. Зарубіжний досвід регулювання природокористування. Україна в планетарній системі природоохоронної діяльності.	3
Загальна кількість годин	32

Практичні заняття

Теми практичних	Кількість годин	Вагові коефіцієнти <i>b</i>
Тема 1. Природокористування. Принципи та види природокористування	2	0,2

З'ясувати мету, об'єкт, предмет, завдання, а також структуру дисципліни, визначити принципи раціонального природокористування та охорони довкілля.

Тема 2. Економічна оцінка земельних ресурсів та родовищ корисних копалин. Опрацювання методів і видів економічної оцінки природних ресурсів, вивчення студентами методики економічної оцінки земельних ресурсів та родовищ корисних копалин.	4	0,3
Тема 3. Розрахунки розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі внаслідок порушення навколишнього природного середовища. Аналіз причин і джерел порушення навколишнього природного середовища та опанування методами оцінки економічного збитку від екологічних порушень.	2	0,2
Тема 4. Економічна оцінка водних та лісових ресурсів Практичне ознайомлення студентів із методиками економічної оцінки водних та лісових ресурсів, розгляд напрямків використання даної оцінки для удосконалення господарського механізму; розглянути систему управління природокористуванням і охороною довкілля.	4	0,3
Тема 5. Управління природокористуванням і охороною довкілля. Розглянути систему управління природокористуванням і охороною довкілля; визначити структуру, права і повноваження органів управління, роль і значення громадських формувань.	2	0,2
Тема 6. Оцінка збитків від забруднення та інших дій на довкілля. Ознайомлення студентів із поняттями соціальні і економічні збитки, а також методикою їх оцінки, із поняттям видатки на попередження збитків, методами компенсації даних видатків.	6	0,3
Тема 7. Оцінка економічної і соціальної ефективності раціонального природокористування і охорони довкілля. З'ясувати зв'язок оцінки ефективності природоохоронних заходів із загальними економічними принципами оцінки ефективності, навчити студентів практично застосовувати методику оцінки ефективності природоохоронних заходів, розглянути проведення еколого-економічної оцінки проектних рішень.	6	0,3
Тема 8. Еколого-економічна безпека господарських систем Ознайомлення студентів із еколого-економічною безпекою господарських систем у контексті сталого розвитку, розгляд поняття еколого-економічний ризик і методи його оцінювання.	6	0,3
Загальна кількість годин	32	$\sum_{i=1}^n b_i = 2,1$

Лабораторні заняття

Лабораторні роботи в рамках дисципліни не передбачені

Контрольні роботи

Одна підсумкова контрольна робота, яка охоплює теоретичні та практичні питання курсу та проходить у формі тестування за допомогою ресурсу Forms на платформі Office 365

Контрольна робота
Загальна кількість годин

$$\sum_{i=1}^n a_i$$

Самостійна робота

Дисципліна передбачає виконання індивідуального розрахункового завдання, також передбачає самостійне вивчення окремих тем курсу з наступним їх аналізом з метою навчання самостійно мислити, практично аналізувати та використовувати опанований матеріал. Практичні методи навчання спрямовані на досягнення завершального етапу процесу пізнання. Вони сприяють формуванню умінь і навичок, логічному завершенню ланки пізнавального Розрахункове завдання надається у вигляді письмового звіту та передбачає дискусію щодо результатів на практичних заняттях.

Опрацювання теоретичного матеріалу**Теми для самостійного вивчення****Кількість годин****Тема 1. Основні терміни та завдання дисципліни "Економіка природокористування"**

10

Розкрийте роль кожної складової біосфери. Поясніть наслідки відомих історичних видів природокористування. Які характерні риси раціонального та нераціонального природокористування? Наведіть приклади. Перерахуйте основні фактори економічного розвитку. Які основні риси техногенного типу економічного розвитку? 6. В чому причини виникнення глобальних екологічних проблем? В чому полягає сутність концепції сталого економічного розвитку? Наведіть аргументи, що підтверджують необхідність екологічних знань.

Тема 2. Природні ресурси та їх оцінка в системі раціонально природокористування

10

Що розуміють під терміном «природа», «природний ресурс» і яка мета природокористування? Проаналізуйте логіку класифікації природних ресурсів. Яке значення природно-ресурсного потенціалу для держави і товаровиробників? Поясніть причини і характер обмеженості ресурсів природи. Розкрийте зміст економічної цінності природи. У чому полягає суть різних оцінок природних ресурсів? Назвіть недоліки та переваги кожної із них. Як врахувати екологічний фактор в показниках економічного розвитку? Що розуміють під економічною ефективністю природокористування? Які чинники впливають на ефективність використання природних ресурсів та здійснення природоохоронної діяльності? Як впливає час експлуатації природних ресурсів на їх оцінку?

Тема 3. Статистика навколишнього середовища та природних ресурсів.

Показники статистики навколишнього середовища і їх зміст. Охарактеризуйте методи, які використовуються в статистиці навколишнього середовища. Викиди в атмосферне повітря, їх види, характеристика і статистичний облік. Які особливості статистики

атмосферного повітря? Охарактеризуйте економічно-статистичне дослідження водних об'єктів. Проаналізуйте різні системи водопостачання промислових підприємств. Які показники використовуються при статистичній характеристиці земельних ресурсів? Значення лісових ресурсів та їх статистика. Охарактеризуйте показники, які оцінюють стан і динаміку стану навколишнього середовища. Наведіть класифікацію природоохоронних заходів.

8

Тема 4. Розрахунки розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі внаслідок порушення навколишнього природного середовища. Який взаємозв'язок між асиміляційним потенціалом навколишнього середовища та економічними показниками? Що розуміється під деградацією навколишнього середовища? Поясніть поняття «управління охороною навколишнього середовища» та «економічний збиток». Як ці поняття взаємопов'язані? Яка суть економічного оптимуму забруднення? Чому часткове закриття підприємств є вирішальним фактором оздоровлення навколишнього середовища? Перерахуйте основні види економічного збитку. Назвіть основні реципієнти при економічній оцінці екологічного збитку. Для яких цілей може проводитися оцінка екологічної шкоди (збитків)? Які позитивні і негативні еколого-економічні наслідки процесів очищення (уловлювання) забруднюючих викидів?

Тема 5. Фінансово- економічний механізм природокористування. Охарактеризуйте типи механізмів реалізації екологічної політики. Наведіть приклади неефективності державної політики. Як можна про диференціювати економічні заходи щодо їх впливу на навколишнє середовище? Який екологічний вплив макроекономічної політики? Які основні принципи розробки ефективної концепції природокористування? Які основні типи економічного механізму природокористування? У чому полягає суть основних напрямів формування економічного механізму природокористування? Охарактеризуйте систему економічного стимулювання природоохоронної діяльності. У чому полягають переваги і недоліки застосовуваної системи платежів за забруднення? Які основні функції платежів за забруднення та розміщення відходів? У чому суть змін у системі фінансування природоохоронних заходів?

Тема 6. Визначення економічної ефективності здійснення природоохоронних заходів для обґрунтування природоохоронних витрат. Мета оцінки економічної ефективності природоохоронних заходів. Сутність загальної (абсолютної) і порівняльної ефективності природоохоронних міроприємств. Основні показники екологічної ефективності природокористування. Складові економічного збитку від забруднення навколишнього природного середовища. Відмінність оцінки економічної і соціальної ефективності природоохоронних міроприємств з точки зору підприємства-забруднювача і суспільства. Особливості соціального ефекту природоохоронних міроприємств.

Тема 7. Форми та принципи міжнародного співробітництва. У чому полягає суть змін у міжнародному співробітництві в галузі природокористування в останні роки? Назвіть основні принципи міжнародного співробітництва в охороні навколишнього середовища. Які міжнародні органи координують природоохоронну діяльність? Які міжнародні органи фінансують природоохоронну діяльність? У чому полягають переваги міжнародного співробітництва в природокористуванні для України?

Загальна кількість годин **60**

Тематика індивідуальних завдань

За наявності

Відомості щодо індивідуального завдання (за наявності): розрахункова робота. Основні вимоги до виконання (обґрунтовується актуальність теми, яка розглядається; визначаються мета й завдання роботи. Об'єм до 3 аркушів А₁. Текст: Times New Roman; 14 шрифт; 1,5 інтервал; вирівнювання – по ширині, обсяг- 20 аркушів А₄., строки виконання(до екзаменаційної січії)).

Тема 1. Економіка природокористування.

Самостійно виконане розрахункове завдання повинен відповідати варіанту установленому згідно порядкового номеру журналу групи. Завдання до написання розрахункового містить теоретичні та практичні питання для перевірки засвоєння програмного матеріалу. Завдання складені на основі і відповідно з вимогами учбового плану та робочої навчальної програми.

Загальна кількість годин

26

Неформальна освіта

Здобувач має можливість перезарахувати окремі теми або курс шляхом: проходження професійних курсів чи тренінгів, онлайн-освіти, професійних стажувань, у сфері, що відповідає навчальним цілям дисципліни.

Для зарахування необхідно надати: сертифікат (електронний або друкований) про проходження курсу/стажування, опис програми тренінгу із зазначенням змісту тем, обсягу та тривалості.

Література, навчальні матеріали та інформаційні ресурси

Основна література

1. Про охорону навколишнього природного середовища [Електронний ресурс] : закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-ХІІ [із змінами та доп., внесеними законами України]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
2. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Економіка природокористування» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми навчання за спеціальністю 183 «Технологія захисту навколишнього середовища» / Уклад.: Верютіна В.Ю. -Х.: НТУ «ХПІ», 2025. – с.192. <https://surl.li/uncxhc>
3. Методичні вказівки до виконання розрахункового завдання з дисципліни «Економіка природокористування» для студентів спеціальності 183 «Технології захисту навколишнього середовища» денної та заочної форми навчання/ Уклад.: Верютіна В.Ю. -Х.: НТУ «ХПІ», 2025. - 68 с <https://surl.li/lrcpsb>
4. Методичні вказівки до практичних занять з навчальної дисципліни «Економіка природокористування» для студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми навчання за спеціальністю 183 «Технології захисту навколишнього середовища» / Уклад.: Верютіна В.Ю. -Х.: НТУ «ХПІ», 2025. – с.33. <https://surl.li/gwhppc>
5. Бредіхіна В., Радіонова П. Нормативи екологічної безпеки водокористування. Знання європейського права, (4), 2021 84-89. <https://doi.org/10.32837/chem.v0i4.134>
6. Владимірова О.Г., Сапко О.Ю. Нормування антропогенного навантаження на окремі складові довкілля: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 101 «Екологія». Одеса: Одеський державний екологічний університет, 2022. 289 с.
7. Економіка природокористування: глосарій основних термінів / [за заг. ред. д.е.н., проф., акад. НААН України М. А. Хвеси́ка]. – К. : Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, 2018. – 94 с.
8. Економіка природокористування: навчальний посібник. – Кам’янець- Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. – 252 с.

Додаткова література

1. Пономаренко Є. Г. Економіка природокористування та природоохоронної діяльності : конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти всіх форм навчання зі спеціальності 183 – Технології захисту навколишнього середовища / Є. Г. Пономаренко, О. С. Ломакіна ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2022. – 58 с. <http://surl.li/psjxw>

2.Шаравара В.В., Любинський О.І Економіка природокористування: навчальний посібник. – Кам'янець- Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. – 252 с.

3. Караїм О. А. Економіка природокористування : Методичні рекомендації до практичних робіт. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2023. 104 с.

https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/23157/1/EP_mrpr.pdf

4. Інвайронментальна економіка [Електронний ресурс] : методичні рекомендації до самостійної роботи студентів спеціальності 051 «Економіка» освітньої програми «Економіка та економічна політика» першого (бакалаврського) рівня / уклад. М. А. Машенко. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2023. – 29 с. <https://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/29589/1/2023-Машенко%20М%20А.pdf>

Інформаційні ресурси

1. www.ecolife.org.ua

2. www.alter-eco.org.ua (коаліція українських неурядових організацій «Альтер-Еко»)

3. www.ecoleague.net (офіційний сайт Всеукраїнської екологічної Ліги)

4. www.unep.ch/ (Програма ООН з питань захисту довкілля – United Nations Environment Program)

5. www.rada.kiev.ua (сайт Верховної Ради України)

6. www.erriu.ukrtel.net (сайт Інституту досліджень навколишнього середовища та ресурсів)

7. www.ecology.org.ua (сайт Комітету ВР України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи)

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> (законодавство України)

8. www.eea.europa.eu/ (EEA – European Environment Agency).

9. www.menr.gov.ua (сайт Міністерства охорони навколишнього природного середовища)

Система оцінювання

Підсумкова оцінка з освітнього компонента визначається відповідальним лектором за темами, видами занять, тощо у відповідності до силабусу і є інтегральною оцінкою результатів усіх вид навчальної діяльності здобувача вищої освіти. Підсумкова оцінка повинна відображати всі оцінки за складовими навчального процесу з урахуванням їх вагових показників k :

Поточний контроль (практичні заняття), k_1	Контрольні роботи, k_2	Індивідуальне завдання, k_3	Підсумковий контроль (для ОК з іспитом), k_4
0,2	0,3	0,4	0,1

Сума коефіцієнтів повинна складати одиницю: $k_1 + k_2 + k_3 + k_4 = 1$. Підбір вагових коефіцієнтів підсумкової оцінки здійснює розробник курсу.

Розрахунок підсумкової оцінки проводиться за формулою:

$$O = П \cdot k_1 + K \cdot k_2 + I \cdot k_3 + Пк \cdot k_4$$

де: $П$ – середньозважена середня оцінка за поточний контроль

I – оцінка за виконання індивідуального завдання

K – середньозважена оцінка за контрольні роботи

$Пк$ – оцінка за підсумковий контроль

$$K = \frac{K_1 \cdot a_1 + \dots + K_n \cdot a_n}{\sum_{i=1}^n a_i}$$

де: a_i - ваговий коефіцієнт за кожну контрольну роботу.

$$П = \frac{П_1 \cdot b_1 + П_2 \cdot b_2 + \dots + П_n \cdot b_n}{\sum_{i=1}^n b_i}$$

де: b_i - ваговий коефіцієнт за кожне практичне (семінарське) або лабораторне заняття.

Шкала оцінювання

Поточні оцінки за кожну складову ($П, K, I, \dots$)
виставляються за 100-бальною шкалою згідно з

Сума
балів

Національна оцінка

ECTS

положенням «Про критерії та систему оцінювання знань та вмінь і про рейтинг здобувачів вищої освіти» НТУ «ХПІ».

Підсумкова оцінка виставляється відповідно до розрахованої O з округленням до найближчого цілого числа в більшу сторону.

90–100	Відмінно	A
82–89	Добре	B
75–81	Добре	C
64–74	Задовільно	D
60–63	Задовільно	E
35–59	Незадовільно (потрібне додаткове вивчення)	FX
1–34	Незадовільно (потрібне повторне вивчення)	F

Норми академічної етики і політика курсу

Здобувач вищої освіти повинен дотримуватися «Кодексу етики академічних взаємовідносин та доброчесності НТУ «ХПІ»: виявляти дисциплінованість, вихованість, доброзичливість, чесність, відповідальність. Конфліктні ситуації повинні відкрито обговорюватися в навчальних групах з викладачем, а при неможливості вирішення конфлікту – доводитися до відома співробітників дирекції інституту.

Нормативно-правове забезпечення впровадження принципів академічної доброчесності НТУ «ХПІ» розміщено на сайті: <http://blogs.kpi.kharkov.ua/v2/nv/akademichna-dobrochesnist/>

Погодження

Силабус перезатверджено

29.08.2025

Завідувач кафедри

Володимир КУЧИНСЬКИЙ

30.08.2025

Гарант ОП

Тетяна ТИХОМИРОВА